

Karel ende Elegast. Lectuurbegeleiding.

Illustratie: Titelblad van de oudste overgeleverde druk van *Karel ende Elegast*.

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Karel_ende_Elegast (Publiek Domein)

Vooraf. Het is de bedoeling dat je, vooraleer je de vragen beantwoordt en de opdrachten uitvoert, eerst de tekst leest in een vertaling of bewerking in hedendaags Nederlands. Bruikbare tekstuittgaven zijn:

Karel en Elegast. Samengesteld door Hubert Slings. Amsterdam: AUP, 1997.

Karel ende Elegast. Tekst en vertaling door H. Adema. Leeuwarden: Taal & Teken, 1997.

Karel ende Elegast. Het mooiste Nederlandse ridderverhaal uit de Middeleeuwen. Vertaald door Karel Eyckman. Bezorgd en ingeleid door A.M. Duinhoven. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 1998. (*Nederlandse Klassieken*)

De vertaling van Karel Eyckman is hier online te lezen:

https://bulkboek.online/bulkboek.online/wp-content/uploads/2020/05/1-Online_Karel_en_Elegast_2020.REVISED.pdf

Op deze website kun je Karel Eyckman zelf zijn vertaling zien en horen voorlezen:

https://dbnl.org/tekst/eykm001dlda01_v01/eykm001dlda01_v01_0001.php

1. Tekstbegeleiding

Proloog (v. 1-14)

1. Met welke woorden beklemtoont de verteller dat het hier om een waargebeurd verhaal gaat? Waarom zou hij dat doen?
2. Karel bevindt zich in zijn kasteel in Ingelheim en hij wil de volgende dag een hofdag houden. Wat is dat eigenlijk, een hofdag, en waar dient die voor?
3. Verklaar: 'hij was keizer en ook koning'.
4. Welk verwachtingspatroon bouwt de verteller op in de proloog?

Deel 1. De opdracht (v. 15- 271)

1. We verwachten dat de engel Karel zal komen aansporen om op kruistocht te gaan of om de heidenen te gaan bestrijden en bekeren. Maar in plaats van een bevel om de orde te herstellen, krijgt Karel hier de opdracht om de orde te verstoren. Verklaar.

2. Welke argumenten geeft Karel om niet uit stelen te gaan?
3. Ga na hoe Karel reageert op het bevel van de engel. Waarom besluit hij pas als de engel drie keer is verschenen om er alsnog met tegenzin op in te gaan?
4. Wat zou Karel liever doen in opdracht van God dan te gaan stelen?
5. Waarom durft Karel zijn kasteel niet te verlaten om te gaan stelen?
6. Welke feiten sterken hem in de overtuiging dat het bevel echt van God komt?
7. Wat vraagt Karel in zijn gebed tot God als hij zijn kasteel verlaat? Waarom verwijst hij daarbij zowel naar de menswording van God in de persoon van Jezus Christus als naar enkele wonderen die Christus op aarde verricht heeft?
8. Het is geen toeval dat Karel begint te piekeren, zodra hij in het bos komt. Verklaar. Waar gaan zijn gedachten als vanzelf naartoe, terwijl hij door het bos rijdt?
9. Karel denkt na over zijn houding ten aanzien van misdadigers in het verleden. Hoe oordeelt hij over de verbannen roofridder Elegast? Zou je Elegast een soort Robin Hood kunnen noemen?
10. Waarom vraagt hij aan God om hem Elegast als metgezel te sturen?

Deel 2. De ontmoeting (v. 273-675)

1. Hoe reageert Karel op de verschijning van de zwarte ridder? Waarom denkt hij dat het de duivel is, die hij ontmoet?
2. Wat denkt de zwarte ridder over de ridder die hij ontmoet?
3. Hoe spreekt hij de koning aan?
4. Waarom kiest de koning ervoor om te vechten in plaats van de vragen van de zwarte ridder te beantwoorden?
5. Hoe maakt de verteller ons duidelijk dat de koning daar anoniem is en niet meteen herkend kan worden?
6. Waarom kiest de koning er niet voor om de ontwapende Elegast meteen te doden?
7. Elegast is nu wel verplicht om als eerste zijn naam te noemen. Hoe reageert de koning in gedachten bij het horen van die naam?

8. Welke personen laat Elegast ongemoeid en welke besteelt en berooft hij graag?
9. Hoe stelt de koning zich voor aan Elegast? Wat is het verschil tussen het crimineel gedrag van Elegast en dat van de man die zich nu voorstelt als een gewetenloze dief?
10. De naam Adelbrecht betekent: 'de door adel schitterende'. Waarom is dat pseudoniem hier wel heel goed gekozen?
11. Waarom stelt de koning voor om zichzelf te gaan bestellen?
12. Hoe reageert Elegast op dat voorstel en wat denkt Karel over die reactie?
13. Waarom wil Elegast gaan stelen bij Eggeric van Eggermonde?
14. De koning denkt ook dat hij het beste daar kan gaan stelen? Waarom?
15. Ga na hoe tijdens de ontmoeting de alwetende verteller voortdurend van focus wisselt: nu eens lezen we de gedachten van Karel en dan weer de gedachten van Elegast. Kun je aangeven waar dit gebeurt?

Deel 3. De diefstal (v. 676- 846)

1. 'De koning viel niet uit zijn rol', zegt de verteller. Wat doet hij om niet uit zijn rol te vallen?
2. Elegast laat de koning beslissen over de wijze waarop ze zullen inbreken, maar die antwoordt: 'Voor zover ik me herinner, ben ik nog nooit een kasteel binnengedrongen.' Kan hij dat wel zeggen en toch nog geloofwaardig blijven als dief?
3. Karel blijkt alleen een ploegijzer te hebben en geen breekijzer, waarmee je gemakkelijk een gat in de muur breekt. Welke uitleg heeft Karel hiervoor?
4. Waarom wil Elegast niet dat de koning mee naar binnen gaat?
5. Over welke toverkunst blijkt Elegast te beschikken? Let in verband hiermee op de betekenis van zijn naam: Elegast zou 'Elvengast' kunnen betekenen, d.w.z. 'Heer van de elfjes'.
6. Elegast heeft van de hanen en de honden gehoord dat de koning in de buurt is. Daarna lezen we: 'Als hij eens wist hoe dicht in de buurt!' Van wie komt deze opmerking? Wat is het effect ervan op de toehoorders?

7. De koning moet constateren dat hij niet gemerkt heeft, dat Elegast het kruid uit zijn mond heeft gestolen. Elegast reageert daarop door te zeggen dat Adelbrecht absoluut geen verstand heeft van stelen. Deze uitspraak stelt de koning niet in een negatief daglicht, maar kan door de luisteraar juist als een compliment voor Karel worden beschouwd. Verklaar.

8. Elegast is een soort 'meesterdief', die over nog meer toverkunsten blijkt te beschikken. Welke?

Deel 4. De ontdekking van het verraad (v. 847-1049)

1. Elegast is nog niet klaar. Wat wil hij nog gaan halen en waarom wil hij dat doen?

2. Waarom blijkt Eggeric al drie dagen en nachten niet te kunnen eten en slapen?

3. Wat neemt Elegast zich voor om te doen, als hij hoort wat Eggeric van plan is?

4. Elegast krijgt nog de kans om een bewijs van de samenzwering te bemachtigen. Wat is hier het 'corpus delicti' (het belastend bewijs van de misdaad)?

5. Verklaar de uitspraak van Elegast: 'Ik heb mijn heer verloren' (v. 967).

6. Karel begrijpt nu dat God hem had bevolen om uit stelen te gaan om zijn dood te voorkomen. Verklaar.

7. Welke list gebruikt de koning om de getrouwheid van Elegast op de proef te stellen?

8. Waarom is Elegast niet bereid om zelf naar de koning te gaan en hem te vertellen wat hij heeft meegemaakt? Hij is toch de kroongetuige?

Deel 5. De beschuldiging van het verraad (v. 1050-1267)

1. Wat doet de koning om zich voor te bereiden op de gebeurtenissen van de volgende dag?

2. Hoe komt de samenzwering aan het licht?

3. Hoe bewijst Elegast dat Eggeric een verrader is?

4. Hoe reageert Eggeric daarop?

5. Waarom stemt Eggeric uiteindelijk toch in met het tweegevecht?

Deel 6. Het tweegevecht als godsoordeel (v. 1267-1402)

1. Welk geschenk belooft de koning aan Elegast als hij het tweegevecht overleeft? Wat vind je van zo'n geschenk?
2. Het gebed tot God voor het tweegevecht bewijst de loyaleiteit en de vroomheid van Elegast. Verklaar.
3. Als de verteller ons meedeelt dat Eggeric niet tot God bidt voor het tweegevecht, dan verklapt hij eigenlijk al hoe het zal aflopen. Leg uit waarom.
4. Elegast gedraagt zich heel ridderlijk tijdens het gevecht. Hij wil aan Eggeric gelijke kansen geven. Verklaar.
5. Waarom is het belangrijk dat de verteller ons meedeelt dat Elegast weer net als vroeger een hertog is?

Epiloog v. 1403-1404

1. Het heeft op het eerste gezicht weinig zin dat de gedode Eggeric aan de galg opgehangen wordt. Waarom zou dat dan toch nog gebeuren?
2. Welke wens spreekt de verteller uit op het einde van het verhaal?

2. Vragen en opdrachten bij het hele verhaal

1. Wat is de thematiek van het verhaal? Er zijn een aantal tegengestelde thema's aanwezig. Welke?
2. Bevat het ook een idee, een boodschap voor het middeleeuwse publiek?
3. Waaraan merk je dat het verhaal oorspronkelijk bedoeld was om voorgelezen of voorgedragen te worden voor een adellijk publiek?
4. Het verhaal bevat een aantal literair-historische motieven, die verwijzen naar sprookjes: een meesterdief, een magisch kruid, toverformules enz. Ga dat na. Zie bv. [https://nl.wikipedia.org/wiki/De_meesterdief_\(Grimm\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_meesterdief_(Grimm))
5. Er zijn eigenlijk maar drie personages in het verhaal: Karel, Elegast en Eggeric. Hoe leren we ze kennen? Hoe kun je ze typeren? Welke evolutie maken ze door?
6. Het verhaal speelt zich grosso modo af op drie plaatsen: aanvankelijk in de veilige burcht van Karel, waarin orde heerst, daarna in het woud en in

Eggermonde, waar zowel het onrecht als de misdaad worden ontdekt, en ten slotte weer in de burcht van Karel. De tweede locatie fungeert als een soort 'andere wereld', een wereld waar de orde ontbreekt, waarvan de kenmerken totaal tegengesteld zijn aan die van de burcht van Karel. Karel moet door die 'andere wereld' heen reizen, om tijdens zijn tocht inzicht te kunnen verwerven in die wereld en na zijn terugkomst daar de orde te kunnen herstellen.

Verklaar.

7. Uit welke aansprekingen van de toehoorder blijkt dat we hier te maken hebben met een mondelinge voordracht van de verteller? Besteed daarbij ook aandacht aan de proloog.

8. Op welke plaatsen in het verhaal horen we een duidelijke commentaarstem van de verteller? Wat zou het effect van zijn commentaar op de toehoorder kunnen zijn?

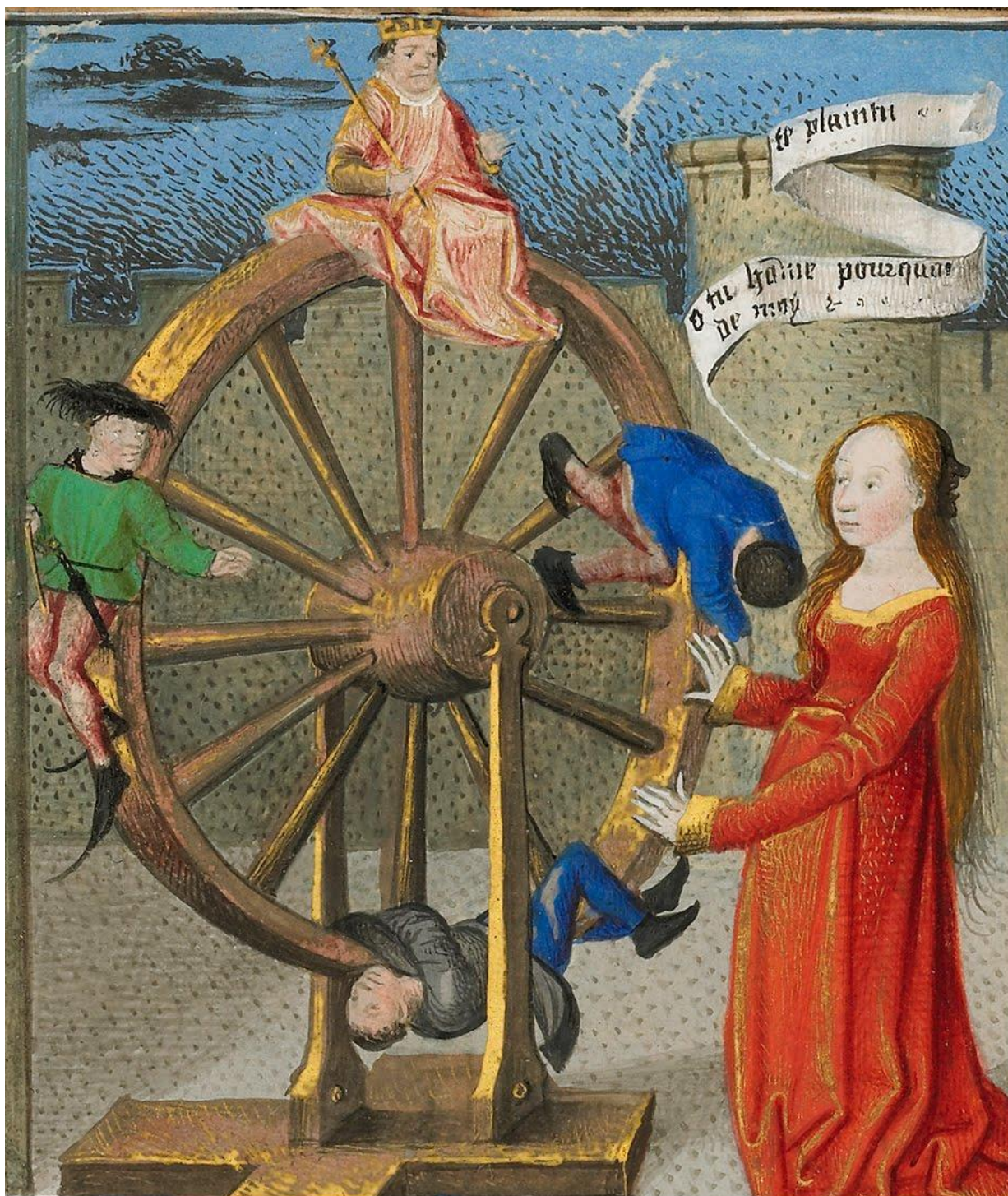
9. Waar kiest de verteller ervoor om de gebeurtenissen te bekijken door middel van een innerlijke monoloog vanuit het gezichtspunt van een van de personages? Welke personages zijn de focalisatoren? Wat is het effect van die focalisatie?

10. Bespreek de relatie tussen de personages in de loop van het verhaal in termen van kennisvoorsprong en kennisachterstand? Wanneer heeft Karel kennisvoorsprong op Elegast? Wanneer heeft Elegast kennisvoorsprong op Karel?

3. Andere vragen en opdrachten

1. *Karel ende Elegast* is het verhaal van een verijdelde aanslag en een staatsgreep. Aanslagen zijn van alle tijden en komen vandaag de dag zelfs vaker voor dan in het verleden. Kun je enkele overeenkomsten en verschillen noemen tussen de poging tot aanslag op Karel de Grote en hedendaagse staatsgrepen of aanslagen op politieke leiders of op andere hooggeplaatste figuren?

2. Je zou het verhaal een illustratie kunnen noemen van het Rad van Fortuin:

Illustratie: het Rad van Fortuin.

Bron: (Publiek Domein)

[https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Co%C3%ABtivy Master \(Henri de Vu lcop%3F\) \(French, active about 1450 - 1485\) -](https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Co%C3%ABtivy_Master_(Henri_de_Vu_lcop%3F)_(French,_active_about_1450_-_1485)_)

[Philosophy Consoling Boethius and Fortune Turning the Wheel - Google Art Project.jpg](#)

Het Rad van Fortuin was in de middeleeuwen een populaire voorstelling van de wispelturigheid van het lot en van de vergankelijkheid van aardse bezittingen. Bovenaan op dit rad zie je een koning zitten op het hoogtepunt van zijn roem. Maar hij zit in een wankele positie: als Vrouwe Fortuna aan het rad draait, zou hij binnen de kortste keren al kunnen vallen, zoals met de man rechts gebeurt. Links zien we een man die aan het stijgen is en daarbij een dolk in de hand houdt. Is hij van plan om de koning te vermoorden en hem op die manier van zijn troon te stoten? Onderaan klampt zich nog iemand vast aan het rad, in de hoop daarmee te kunnen stijgen op de maatschappelijke ladder. Niets is voorspelbaar en wie vandaag op de top van zijn macht is, kan morgen al diep gevallen zijn. Fortuna laat zich overigens door niets of niemand beïnvloeden en daarom wordt ze dikwijls met een blinddoek afgebeeld, wat hier niet het geval is. Soms wordt Fortuna vervangen door een afbeelding van Christus, omdat God eigenlijk diegene is die het lot van de mens in handen heeft. Misschien verwijst de dichter van *Karel ende Elegast* daar ook naar in zijn slotverzen: ‘Zo moge God vóór onze dood ons leven nog ten goede doen keren’. Het Rad van Fortuin was eigenlijk een beknopte weergave van de middeleeuwse kijk op de plaats van de mens in de schepping. De voorstelling verwees ook naar de hoogmoed en de gevolgen daarvan. Nederigheid was op aarde aangewezen, wilde je niet door God ‘op je plaats gezet worden’. Aardse pracht en praal werd beschouwd als relatief, aanzien en macht waren tijdelijk en men moest er altijd rekening mee houden dat het tij kon keren. Daarom moest men te allen tijde nederig zijn en zich verzoenen met zijn positie, met zijn bezit of met zijn armoede en met zijn geluk of ongeluk. Kun je een en ander toepassen op het verhaal van *Karel ende Elegast*?

3. In *Karel ende Elegast* wordt verteld dat Eggeric zijn vrouw zodanig slaat, dat het bloed uit haar neus en mond loopt. Je zou daaruit kunnen concluderen dat het verhaal gaat over een primitieve samenleving, waarin het slaan van vrouwen heel normaal was. Maar dat klopt niet. Eggeric is een schurk en hij gedraagt zich kennelijk ook als zodanig in zijn huwelijk. Maar vrouwenmishandeling en dan met name partnergeweld binnen een huwelijk of een relatie is een verschijnsel van alle tijden, dat ook vandaag de dag helaas nog veel voorkomt. Verzamel daarover informatie en ga na hoe frequent het voorkomt, waar en wanneer het vooral plaatsvindt en hoe we het kunnen voorkomen en bestrijden. Hou er rekening mee dat het geweld niet alleen fysiek, maar ook psychologisch kan zijn.

4. *Karel ende Elegast* doet ook een beetje denken aan dit satirische gedicht van Albert Verwey (1865-1937) uit 1889:

De zeven boeven

Een koning en een diender, (diender: politieagent)
 Die gingen samen wandelen;
 De diender knoopte zijn handschoen dicht,
 De koning at amandelen.

Zij kwamen aan een groot groot bos,
 Daar zaten zeven boeven.
 Toen zei de koning: diender, sluit
 Die boeven in de schroeven.

Toen zei de diender: Sire, ik heb
 Geen schroeven, maar wel touwtjes.
 En de koning: doe het daar dan mee,
 Maar doe het alsjeblieft gauwtjes.

Toen ging de diender naar de eerste en zei:
 Wil u mij uw handen even geven?
 En hij bond zijn handen met een touwtje samen;
 Zo deed hij met alle zeven.

En toen hij klaar was zei hij: Nu sta
 Jullie op en loopt gevallig,
 Op een rijtje voor mij en de koning uit,
 Tot wij komen aan de galg.

En als wij bij de galg zijn,
 Dan worden jullie gehangen;
 Want het is een schandaal, dat in 's konings land
 Nog boeven zijn te vangen.

Zo liepen zij dan op een rijtje voort,
 En de diender telde hun koppen;
 En de koning, die amandelen at,
 Mikte naar hen met de doppen.

Maar toen zij kwamen aan de galg,

Toen braken de boeven hun banden,
En hingen de koning en de diender op, -
Tot die lieden hun eeuwige schande.

Bron:

https://www.dbnl.org/tekst/nie002nieu04_01/nie002nieu04_01_0037.php

Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen dit gedicht en *Karel ende Elegast*?

5. In het tijdschrift *Literatuur* werd in 2004 een verfilming van *Karel ende Elegast* door Gerard Soeteman aangekondigd. Voor zover we weten, is die verfilming er nog altijd niet gekomen. Het scenario, zo zeggen de auteurs van het artikel, 'zit vol ironische knipogen en echte, maar ook vaak vermeende anachronismen - de paddo's kauwende Elegast lijkt een moderne verstekeling in een middeleeuws verhaal, maar middeleeuwse bronnen laten zien dat de werking van paddestoelen ook toen volop bekend was.' In hetzelfde artikel worden er ook twee scènes uit het scenario van Gerard Soeteman afgedrukt. De tweede scène, uit het laatste deel van de film, gaat direct terug op het verhaal van *Karel ende Elegast*. Karel gaat uit stelen en loopt de veel ervarener dief Elegast tegen het lijf. In kracht doet Karel niet onder voor de verstoten leenman, maar in slimheid wél. Zie:

https://www.dbnl.org/tekst/lit003200401_01/lit003200401_01_0103.php

Lees de tweede scène, kies daarna een fragment dat je zou willen verfilmen en schrijf daarvoor een scenario van enkele bladzijden. Probeer daarbij het verhaal aantrekkelijk en grappig te maken door middel van subtiele verwijzingen naar de actualiteit. Het spreekt vanzelf, dat deze opdracht het best in groepjes kan worden uitgewerkt.